

En svensk lärobok i internationell ekonomi

Det är tunnsått med läroböcker på svenska i ämnet ekonomi och det är därför särskilt glädjande att en sådan nu utgivits på Rabén & Sjögrens förlag. »Internationell ekonomi» av Bo Södersten recenserar i artikeln av pol. mag. Villy Bergström, Uppsala. Han anser att Södersten har en god överblick över litteraturen i ämnet och att han har en säker känsla för det väsentliga.

AV VILLY BERGSTRÖM

*Artikelförfattaren är pol. mag. och lärare i nationalekonomi vid Uppsala universitet. Han är också sedan 1965 en av redaktörerna för tidskriften *Tiden*.*

Intresset för internationell ekonomi, utrikeshandelsproblem, var svagt i Sverige under 1950-talet och början av 60-talet, men en förändring har vidlag inleddes för några år sedan av främst två orsaker. Sverige hade genomfört en kraftig devalvering av kronans värde 1949 och den åtgärden befriade oss från en mängd bekymmer för en tid. Vi kunde kosta på oss en rejäl inflationstakt utan att besvärmas av problem med betalningsbalansen och valutareserven. Det var bara att »köra på» med en okomplicerad efterfrågestimulerande politik för att hålla full sysselsättning. Denna, för en finansminister och en riksbankschef, behagliga ordning fick ett abrupt slut 1965 genom det kraftiga underskott i bytesbalansen som inträffade det året. Nu var utrymmet slut, tycktes det, för en självständig svensk inflationspolitik à la 50-talet. Omsorgen om den yttre balansen kom med ett slag i centrum för den ekonomiska politiken och debatten, verkligheten komplicerades. Det är det ena skälet.

Det andra som inträffat och som medfört ett ökat intresse för internationell ekonomi är kanske av större betydelse för framtiden. Det gäller det växande engagemanget för u-landernas utvecklingsproblem. Frågorna om u-landernas ekonomiska utveckling och i-landernas biståndspolitik faller till stor del inom ramen för ämnet internationell ekonomi. På grund av det förhållandet, men även på grund av att de kapitalistiska staterna i vast, bättre an

tidigare, lärt sig hålla uppe sysselsättningen, så att de kan rikta in intresset på att utnyttja givna produktionsfaktorer effektivt, tror jag att internationell ekonomi som disciplin kommer att tilldra sig ett stigande intresse under kommande årtionden.

Lärobok i toppklass

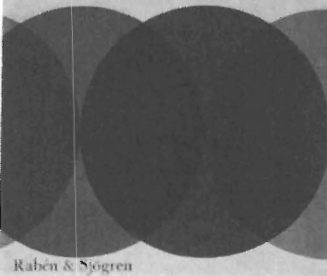
Mot bakgrund av vad som sagts här bedömer jag det som viktigt, att det kommit ut en svensk lärobok av internationell toppklass i ämnet, nämligen *Internationell ekonomi* av docent Bo Södersten (Rabén & Sjögren, hft 47:50). Boken är närmast avsedd för universitetsstudierande i ämnet nationalekonomi för ett och två betyg, men stora delar av den är, med överkomlig energi-insats, även läsbar för studerande på nya gymnasier och för intresserade lekmän i allmänhet.

Söderstens bok omfattar över 500 sidor och tar upp till grundlig och systematisk behandling alla delar av ämnet. Det betyder, att läsaren lotsas över hela det nationalekonomiska fältet, från prisbildnings- och allokeringsteori över teori för inkomstbildning och resursutnyttjande och teori för penning- och finanspolitikens verkningar till institutionella problem. Alla nationalekonomins grenar har sina internationella aspekter. Därför är internationell ekonomi ett svåröverskådligt ämne, som ställer särskilt stora krav på en läroboksförfattare.

På den här punkten har Södersten sin styrka; han har en suverän överblick över den disparata litteraturen, även sena inlägg i forskningsdebatten följs upp och integreras med det äldre stoffet och framför allt, han har en känsla för det väsentliga — för poängen i ett teoriansnitt eller i en ekonomisk-politisk ståndpunkt. Allt detta effektiviserar kunskapsinhanterandet för läsaren. Låt mig tillstå att jag är sorgligt litet belastad i alla delar av ämnet internationell ekonomi, vilket inte i alla avseenden är

Internationell ekonomi

Bo Södersten

»Internationell ekonomi» utkom i somras som första lärobok på svenska i ämnet.

en dålig utgångspunkt för en anmälan av en lärobok i ämnet.)

Teori först

Södersten börjar med det som brukar anses svårast, nämligen med den »rena teorin». Tanken är väl därmed att författaren och läsaren skall få en uppsättning klara, teoretiska begrepp att arbeta med i resten av boken.

Jag tycker att den upplagningen är riktig, särskilt som Södersten bemödat sig att tillhandahålla definitioner och förklaringar av alla de teoretiska konstruktioner, som kommer till användning, i om de i elementär undervisning i nationalekonomi förekommande indifferens- och produktionsmöjlighetskurvorna. Det betyder att det skall gå att läsa även de mest teoretiska delarna av Söderstens bok utan andra förhandskunskaper än de som tillhandahålls av honom.

Bokens del I — den har fem delar, var och en omfattande ca 100 sidor — innehåller utöver nämnda begreppshämt-

ningar en översikt av några fundamentala bidrag till den så rena teorin för utrikeshandel, från klassikerna Smith och Ricardo till Heckscher-Ohlin. Den modell som huvudsakligen kommer till användning i den delen är den så kallade standardmodellen för utrikeshandel. Den karaktäriseras av att det är två länder som är inbegripna i handel med varandra, vardera landet producerar två varor — en exportvara och en importkonkurrerande vara. Två produktionsfaktorer — arbetskraft och kapital — används vid produktionen i vardera landet. Det är den så kallade två-gånger-två-gånger-två-modellen. Vidare antas bli att transportkostnaderna är obefintliga, att det råder fullkomlig konkurrens på såväl varu- som faktormarknaderna samt att inga stordriftsfördelar (eller nackdelar) förekommer i produktionen.

Det resultat man får ut av en sådan modell är att ett land kommer att exportera den vara, som vid produktionen använder den produktionsfaktor förhållandevis intensivt, som landet har relativt stor tillgång till. USA kan antagligen betraktas som världens kapitalrikaste land, det har tillgång till mycket kapital per capita. För USA:s vidkommande skulle man alltså, enligt Heckscher-Ohlins modell, förvänta sig att landet importerar arbetsintensiva varor medan de kapitalintensiva — de varor som drar relativt mycket kapital i förhållande till arbetskraft vid produktionen — skulle exporteras. En annan viktig utsaga som teorin ger är, att ersättningen till produktionsfaktorerna kommer att utjämnas i de bägge länderna, när de öppnar handel med varandra.

Empiriska prövningar

Del I avslutas med en översikt av den vetenskapliga debatt som följde på den första empiriska konfrontation, som Heckscher-Ohlins modell utsattes för. Den konfrontationen skedde i början av 1950-talet genom ett arbete av den amerikanske ekonomen Wassily Leontief.

Bo Södersten är docent och lärare i nationalekonomi vid universitetet i Lund.

Hän lant att USA:s export var arbetsintensiv och dess import kapitalintensiv. Därmed skulle, med tillämpning av vetenskapsteoretiska metoder, Heckscher-Ohlin-modellens saga vara all. Så blev nu inte utgången. Man har trott mer på modellen än på prövningen av densamma och sökt finna förklaringar, som skulle kunna rädda Heckscher-Ohlins modell.

Det förklarades illustrerat ett dilemma som stora delar av den nationalekonomiska vetenskapen befinner sig i. I princip är det en empirisk vetenskap, som göt testbara uttalanden om verkligheten. Hittills har det dock knappast lyckats ett fast etablera någon enda del av de förtecknade teorierna (vilka ibland är logiskt motstridiga) — åtminstone om man med stabilt menar något liknande det som vetenskapsteoretiker och naturvetare menar. Att ekonomerna vägrade att förkasta Heckscher-Ohlins modell, trots det ogynnsamma utfallet av det första testet, är inget märkligt. Jag nämnde ovan några egenskaper hos modellen. Det är klart att det, för en empirisk prövning av modellen, fordras en stor mängd hjälphypoteser — explicita eller implicita — och sannolikheten för att ett ogynnsamt testresultat skall gälla just den hypotes man

är ute för att försöka förkasta blir i motsvarande mån låg. Bara problemet att operativt definiera två produktionsfaktorer — arbetskraft och kapital — för hela USA:s export- och importkonkurrerande sektor tvingar till en rad antaganden — hjälphypoteser — som gör det sannolikt att ett negativt resultat gäller någon hjälphypotes snarare än Heckscher-Ohlin-modellen och dess utsaga om faktorintensiteterna.

Den fråga man ställer sig efter att ha läst Söderstens redogörelse för debatten om de empiriska prövningarna av Heckscher-Ohlins modell — debatten om den så kallade Leontief-paradoxen — är: är det i praktiken möjligt att komma fram till ett vetenskapligt förkastande av en allmän jämviktsteori sådan som Heckscher-Ohlins, när det alltid finns en stor mängd hjälphypoteser, nödvändiga för utförandet av den empiriska prövningen, att tvista om? Är nationalekonomin ingen empirisk vetenskap, jämförbar med t ex fysiken? Söderstens slutsats tycks vara den att den vetenskapsteori, som utvecklats för naturvetenskaperna, är olämplig att använda som rättsnöre för nationalekonomin. Del I av Söderstens bok ger en god underbyggnad för den ståndpunkten.

Metodfrågor

Bokens andra del handlar om ekonomisk tillväxt och utrikeshandel. »Standardmodellen» från del I behålls här och avsnittets teoretiska kärna bygger på det centrala kapitlet i Söderstens doktorsavhandling »A Study of Economic Growth and International Trade».

»Bin och blommar skulle kunna duga, men på något vis inger de inte någon känsla av överhängande angelägenhet.»

Bo Södersten i »Internationell ekonomi»

I inledningen till del II sägs det, att frågeställningarna i den delen kräver annorlunda metoder än de som kom till användning i del I. I del I skulle en fullständig statisk teori ha använts, medan den jämförande statiken skulle komma till användning i del II. Det är nämligen i del II fråga om att införa »störningar» i en statisk modell genom autonoma förändringar i produktionsambanden eller autonoma tillskott till faktorutrustningarna. I första hand undersöks verkningarna på förhållandet mellan export- och importpriserna — de så kallade terms of trade — men även effekterna på real nationalinkomst.

Jag kan inte se att det skulle vara någon väsentlig skillnad i metod mellan bokens första och andra del. I den första delen frågas t ex: vilken blir effekten på faktorpriserna av att handel inleås mellan två länder? Det är en fråga om jämförande statik — ett läge med utrikeshandel jämförs med ett läge utan handel. Skillnaden mellan del I och II ligger inte i metod utan i valet av jämförelsenorm. I del II gäller det att undersöka effekten av marginella förändringar hos de förhållanden, som bestämmer ett jämviktsläge. Frågeställningarna i del I är av mer grandiosit slag — effekten av att överhuvudtaget införa handel — men enligt min mening mindre intressanta. Det förefaller mig väsentligare att få ett svar på frågan vad som händer med terms of trade ifall det inträffar en teknisk innovation av ett eller annat slag i endera export- eller importsektorn av ett land, än att få en utsaga om hur faktorproportionerna ser ut i export- och importsektorn.

Jag har sagt att den jämförande statiken kommer till användning i både del I och del II, tvärt emot Söderstens påstående i inledningen till del II. Att det förhåller sig så framgår också av att Södersten i både del I och del II använder sig av verbala dynamiseringar för att förklara övergången från ett jämviktsläge till ett annat. Det gäller t ex i kapitel 5 i del I, där teorin för fak-

torprisjämnning vid utrikeshandel framläggs. Det gäller t ex också i kapitel 9 i del II, vilket handlar om effekterna av specifierade förändringar i produktionskoefficienter på främst terms of trade.

Den här omtalade typen av dynamiseringar, som Södersten använder sig flitigt av — och de flesta läroboksförfattare i nationalekonomi med honom — är lösa påhäng på den statiska teorin. Södersten har ingen teori för vad som inträffar när ekonomierna inte befinner sig i jämvikt. Vad Södersten beskriver i de här omtalade fallen är egentligen tillräckliga villkor för övergång från ett jämviktsläge till ett annat. Villkoren är däremot inte nödvändiga; det kan finnas en mängd andra villkor som också leder till samma resultat. På de här metodologiska punkterna hade det varit på sin plats med en klarare framställning i en lärobok med de kvaliteter som *Internationell ekonomi* har.

I en bok av den omfattning och delvis tekniska karaktär som Söderstens *Internationell ekonomi* har är det väl oundvikligt att det slinker med felaktigheter här och där. Det har det gjort, särskilt i de båda inledande delarna. Låt mig ge ett par exempel: på flera ställen förväxlas förhållandet mellan två koordinater i ett produktionsdiagram — faktorintensiteten — med längden på en från origo riktad sträcka (t ex sid 66, 67 och 167). För en ett-betygare, som med nit och noggrannhet stavar sig igenom Söderstens teori, kan den förväxlingen ställa till mycket trassel. I bland förekommer en viss slapphet i definitionerna som t ex i fallet med en utbudsfunktion, där utbudet av en vara beror av relativpriset (terms of trade) och faktorn t , som sägs symbolisera den ekonomiska tillväxten (sid 153). Södersten måste rimligtvis mena »den tekniska nivån» eller något liknande. På sig 184 står: »...om kapitalet växer snabbare än folkmängden, kommer reallonen att växa snabbare än realrentan, och inkomstfördelningen kommer att förskjutas till arbetskraftens förmån.» Det

som står i den sista satsen, efter ordet »och», följer inte av det föregående. För att påståendet skall gälla måste produktionsambandet ha en viss egenkap; substitutionselasticiteten i produktionen måste vara mindre än ett. Men »...ingenting göres för sina fels skull utan för sitt värdes skull» och den här typen av felaktigheter är ju mycket lätta att rätta till inför en andra upplaga.

Den yttre balansen

Bokens tredje del handlar om betalningsbalansen. Förutom beskrivande avsnitt förekommer där keynesianska inkomstbildningsmodeller för öppna ekonomier, en teori för prisbildning på valutamarknader samt teorier för ekonomisk politik för inre och yttre balans. Jag finner dessa avsnitt värdefulla och lättillgängliga utom på ett par punkter. Den ena invändningen gäller den så kallade absorptionsmodellen för verkningarna av en devalvering. Den »totala absorptionen» är all intern efterfrågan i ett land. Absorptionen tänkes bero dels på landets reala nationalinkomst, dels på landets prisnivå. För att illustrera verkningarna av en devalvering använder Södersten ett sifferexempel på sid 286, som för mig är obegripligt. Det enda sätt på vilket jag kan få det begripligt är att ändra en förutsättning — nämligen att importen i det devalverande landet utgör 20 procent av BNP till den (orimliga) förutsättningen att det är importöverskottet som utgör 20 procent av BNP. Men då måste man tolka »...att handelsbalansen förbättras med 2,5 procent» så att utalandet avser handelsbalansens reaktiva förändring.

Den andra invändning jag har emot den tredje delen avser diskussionen om anpassningsmekanismen bakom absorptionsmodellen. Det är helt enkelt ett obegripligt avsnitt för t ex en ett-betygare. Där talas det t ex om förändringar i »priset på pengar» utan att det prislet definieras. Södersten tycks avse inverterade värdet av någon prisnivå —

den genomsnittliga för hela ekonomin eller prisnivån för exportvaror — men en ett-betygsstuderande kanske i första hand kommer att tänka på någon räntesats, som alternativkostnaden för att hålla pengar. Vidare införs i det avsnittet realbalans-, likviditets- och förgenhetseffekter på absorptionen och detta klarar man inte utan en viss beläsenhet i makro- och penningteori.

Absorptionsmodellen utgör alltså ett irritationsmoment i del III, men strax efter den kommer ett avsnitt om fasta kontra rörliga växelkurser, som är helt suveränt skrivet. Klarhet, enkelhet och ändå fullständighet och blick för praktiska och politiska komplikationer karakteriserar den översikten. Det sista kapitlet i del III handlar om den ekonomiska politikens möjligheter att kombinera inre och yttre balans, och för att dra full nytta av det, fordras ordentliga förkunskaper i makroteori och finansvetenskap.

Handelspolitik och internationell likviditet

I den fjärde delen, som handlar om handelspolitik, återkommer »standardmodellen» för utrikeshandel från delarna I och II i samband med genomgången av några centrala teorem inom teorin för tullars verkningar. I det sammanhanget kan Södersten, liksom i del II, stöda sig på egna bidrag till den internationella vetenskapliga debatten. Tullteori bör vara lätt-tillgänglig för den som gjort sig besväret att noggrant gå igenom de båda första delarna av boken.

Resten av del IV innehåller en genomgång av GATT:s historia och principer, en diskussion om EEC och EFTA samt Kennedy-ronden. I ett särskilt kapitel diskuteras UNCTAD och handelspolitik gentemot och i u-landerna. Södersten drar där nytta av vad han lart ut tidigare för att ge en översikt av problemområdet, tillräckligt utförligt för att läsaren sedan skall kunna följa den pågående ekonomisk-politiska debatten

om handelspolitik och u-hjälp. Del IV avslutas med en presentation av teorin för tullunioner och en genomgång — teoretisk och empirisk — av det numera så aktuella ämnet »direktinvesteringar».

Den sista delen, del V, innehåller en nyanserad diskussion om det internationella betalningssystemet. Inledningsvis ges problemet med Förenata staternas betalningsbalans och omfördelningen av guldreserverna i världen en synpunktsrik och empiriskt fullödig behandling. Läsaren förs rätt in i den aktuella problematiken och debatten på området. Delen avslutas med en redovisning och diskussion av de olika förslag som väckts för att förändra det rådande systemet — från förslaget att införa rörliga växelkurser till förslaget om att återinföra en ren guldmyntfot över de mindre dramatiska förslagen om förändringar i nuvarande internationella valutasystem, bl a Bernstein- och Triffinplanen.

Om den avslutande delen, liksom om de övriga delarna av Söderstens lärobok gäller, att den sätter den noggranne och ambitiösa läsaren i stånd att följa stora delar av den vetenskapliga och ekonomisk-politiska debatten på respektive områden av ämnet internationell ekonomi. Det innebar att läroboksförfattaren nått ett väsentligt mål.

En intellektuell hållning

Jag hoppas att det har framgått, att jag anser Söderstens *Internationell ekonomi* vara en utmärkt lärobok. Tyvärr inskranks ju ofta de positiva omdomena till allmänna kommentarer i en anmälan. Felaktigheter, däremot, och det som man i övrigt ställer sig kritisk till — i det här fallet spridda detaljer i en bok på över 500 sidor — ges en relativt utförlig redovisning. Det är självklart att jag inte ens haft möjlighet att nämna stora delar av bokens innehåll i den här recensionen och om dessa delar gäller oftast »att hälsan tiger still». Jag har inte last någon annan nationalekonomisk lärobok, där läsaren så säkert

och omdömesgillt förs in på det som är det väsentliga i teorier, diskussioner och ekonomisk-politiska förslag. Södersten lotsar med ett säkert och fast grepp inom en svåröverskådlig terräng. Därtill kommer att den senaste forskningsdebatten integrerats med framställningen på ett sätt som inte är vanligt i läroböcker. Utförliga bibliografier till varje kapitel höjer bokens värde som referensverk.

Bo Söderstens läggning är utpräglad intellektuell — tro inte att den förträffliga egenskapen är särskilt starkt korrelerad med akademisk status — vilket i det här fallet betyder medvetenhet om värderingar och öppenhet för olika ståndpunkter och synsätt. Boken är därför befriad från irriterande implicita och omedvetna värderingar, som ofta belas-

tar läroböcker, särskilt i internationell ekonomi. Det är en viktig händelse att, för första gången på årtionden i Sverige, en välutbildad ekonom påtagit sig mödan att skriva en ambitiös och omfattande lärobok inom sitt specialgebiet.

**Folksams nya villahemförsäkring.
Inga bekymmer
för rätt försäkringsbelopp
på villan och ändå — full garanti
mot underförsäkring.**

fråga

FOLKSAM